

sodil o njem. V svoji avtobiografiji iz leta 1839. celo trdi, da Vodnik ni dalje prišel nego do naznanila svojega nemško-slovenskega slovarja. Kopitar navaja torej samo slovar, ki je ostal v rokopisu, drugih del pa ne omenja niti z besedico.

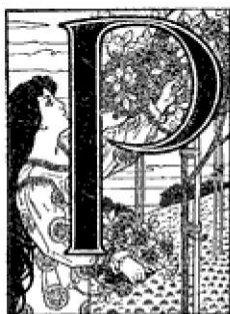
V poznejših letih, ko je bil Vodnik izgubil službo na gimnaziji in je živel v bornih razmerah, se Kopitar sploh ni več brigal zanj. Ko pa je Vodnik izdihnil svojo dušo, je to Kopitar lakonično sporočil Dobrovskemu, pišoč mu 10. dne febr. 1819. l.: »Vodnik prae nimia sanitae est mortuus subita apoplexia«. ¹⁾ Druge besede ni imel zanj. Tako pač ne poroča prijatelj o smrti prijateljevi. Razpor med Vodnikom in Kopitarjem se torej nikdar ni poravnal docela; dasi sta se navidezno sprijaznila — prijatelja si nista bila več.

Voditelji kitajskega duševnega življenja.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal

Přemysl Hájek (Berlin).

Podajajoč čitateljem tega lista kratek obris filozofskih nazorov največjih učiteljev kitajskega naroda, hočem najprej z nekoliko besedami poudariti namen teh vrstic.

Kitajska filozofija, zlasti konfucianizem, ni veda, oddaljena od življenja kakor večina naših filozofskih sistemov. Je to praktična moralka, »Weltweisheit«, kakor pravijo Nemci, ki je izšla iz naroda in je na narod kot civilizatorski element vplivala, kakor vpliva še sedaj. Konfucianizem (t. j. Konfucijeva filozofija) je za »Državo srede« približno takšnega pomena, kakor za stari vek svetovni nazor helenski ali pa za srednji vek krščanstvo. Zato ni brez interesa za tistega, kdor se zanima za Kitajsko in za njegovo mnogoštevilno prebivalstvo, in skoro potreba, da spozna filozofske temelje kitajskega svetovnega naziranja; kajti »Tout comprendre, c'est tout pardonner«.

Dovoljujem si torej naglašati tudi pomen kitajske filozofije in sploh študija starih filozofskih nazorov za moderne ljudi v sedanjem času, ki čitajo le najmodernejši stvari in se nagibljujejo k najekscen-

¹⁾ Jagić l. c. I., str. 447.

tričnejšim nazorom. Staro se zaničuje, staro je balast, s starim proč! In posledice: oproščena »starih« nazorov, prha moderna duša v vročinski zmedenosti od plamena do plamena, brez dogmatizma, brez materializma, brez idealizma, in kakor se vse to še imenuje! Vse je polomljeno, razmetano, zmešano, spejemo k anarhizmu. Največji mislec-pesnik naše dobe, Helenec Nietzsche, je hotel imeti v sebi kaos, da bi splodil plešočo zvezdo, in Tolstoj, »trinajsti apostol Kristov«, oznanjuje: »Uničite državo!« Ali bi ne bilo v času, ko rdeča, zdrava lica in zdravo sodbo smatrajo za nemoderno, koristno, odpreti stare knjige in rajše tam iskati izhodišča iz obupnega stanja nego pobešati glavo in onemoglo vzpenjati roke k zaprtim vratom bodočnosti?

Tudi ta kratki načrt kitajske filozofije hoče k temu izpodbujati.

I. Konfucij.

Ko je leta 1122. pred Krist. na Kitajskem dinastijo Šang, ki je vladala skoro 600 let, pleme Čau vrglo s prestola, polastil se je vladarstva Wu-wang, učen in vrl mož. Kitajska, ki je bila od nekdanj fevdalna monarhija, je bila takrat razdeljena na 1800 fevdnih grofij, poleg katerih je Wu-wang ustanovil še 72 novih za svojo rodbino.

Za prvih sedem naslednikov Wu-wangovih enotnost države vsled tega ni trpela. Ali slabi nasledki fevdalnega sistema so se vendar pokazali. Cesarji, ki so prvotno vladali nad desetkrat večjo deželo nego ostali knezi, so svoj imetek kos za kosom odstopali svojim sorodnikom in ljubljencem, dočim so njih vazali na mejah države svojo posest vedno bolj razširjevali, pa tudi v večnem medsebojnem prepiru živeli. Ljudstvo je pa pri tem neizmerno trpelo vsled visokih davkov in vojaške službe. Bridko se pritožuje filozof Meng-tsi (rojen 371. l. pr. Krist.) radi bede in pomanjkanja, ki ga trpi ljudstvo; dostikrat, zadržan po vojni službi, ni mogel podanik svojega polja obdelati, da bi prehranil roditelje, oče in mati sta gladovala in zmrzovala, sin pa je moral daleč stran od njih na vojsko. Ko je nastala v Tseu lakota, je skočilo na tisoče starih ljudi v prekope in jarke, na tisoče se jih je pa odselilo. Podaniki so pobijali svoje kneze, otroci svoje roditelje. Bilo je sicer nekaj shramb, kamor so spravljali del žita za slabe čase, pa knezi jih niso hoteli odpreti, hoteč izkoristiti splošno bedo in lakoto.

Takrat, ko se je vseh mislečih Kitajcev že oprijemal obup, in ko se je začelo premišljevati o starih dobrih napravah polmističnih

vladarjev, narodil se je kitajskemu narodu njegov največji sin, Konfucij.

Konfucij¹⁾ je bil porojen dne 19. junija l. 551. pred Krist. v sedanjem Kio-fu-hien v provinciji Šan-tungu. Njegova rodbina je izhajala iz stranske linije grofov Sungovskih, potomcev Čeua, poslednjega cesarja II. dinastije, Yin (1154—1123). Njegov oče je imel 9 hčera od prve zakonske žene in pohabljenega sina, ki je pa kmalu umrl, od postranske žene. Po smrti prve žene se je oženil v drugič, dasi mu je bilo že sedemdeset let, in sicer zato, ker ni imel potomcev moškega spola, kar smatrajo na Kitajskem za veliko nesrečo.

Rojstvo Konfucijevo je kakor Buddhovo zastrto z mnogimi pripovedkami in bajkami (mogoče da pod vplivom buddhizma). Tako n. pr. se pripoveduje, da se je dala Čing-tsai, mati Konfucijeva, ko se je bližal porod, odnesti v votlo murvovo drevo, da bi tam porodila. Tu sta priletela z neba dva azurjeva zmaja in se postavila pri vходу votline. Po zraku so letali ženski duhovi, in rosa v votlini je razširjevala prijeten vonj. Na povelje nebeškega cesarja so prišli z nebes v votlino nebeški godci, in zaslišal se je glas: »Rojstvo svetega deteta giblje nebesa, zato pošiljajo (nebesa) prijetno godbo in zvonke instrumente, ki se razlikujejo od glasbil tega sveta.«

Iz Konfucijeve mladosti je le malo znano. V tretjem letu mu je umrl oče, in tedaj se je mati poprijela njegove vzgoje. V sedmem letu so ga začeli poučevati učitelji. Da je bil jako marljiv, se da posneti iz poročila, ki trdi, da je bil v sedemnajstem letu že zmožen poučevati sinove nekega plemiča v obredoslovju.

V devetnajstem letu se je oženil, pa v zakonu ni bil srečen, zato se je dal kmalu ločiti. Leto po poroki se mu je rodil sin Li, ki je baje doživel petdeseto leto.

V dobi, ko so skrbi za rodbino začele bolj in bolj nanj pritiskati, je stopil v službo pri mogočni rodbini države Lu, najprej kot nadzornik shraimb, pozneje pa kot nadzornik čred in pašnikov. Dasi je ta služba le malo nesla, jo je opravljal Konfucij vestno. »Če imam svoje račune v redu«, je rekel često, kakor spričuje njegov učenec Meng-tsi — »je zadosti«.

¹⁾ Latinizovano iz kitajskega »K'ung-fu-tsi« (k'ung = jama, fu-tsi = učitelj); K'ung je rodbinsko ime. Ime, ki ga je dobil po rojstvu, je bilo K'ien = hribček. To ime je sveto, in Kitajci namesto tega, kakor Židje namesto Jehova Adonai, čitajo Mao. Častno ime Konfucijevo, ki se prideva otrokom na Kitajskem, ko dosežejo polnoletnost, je bilo Čung-ni (srednji Ni).

V svojem 22. letu je začel Konfucij svoje delovanje kot učitelj in je v kratkem času zbral okoli sebe množico ukaželjnih mladeničev, hrepenečih po izpopolnitvi na temelju študija starodavnosti.

Pri tem pa tudi sam ni prenehal učiti se, tako da je že v tridesetem letu po svoji lastni izpovedi »stal trdno« in se odločil posetiti slavnega Lao-tšija, ki je po tedanji govorici »umeval vire običajev in godbe, imajoč jasen nazor o potu prave kreposti.« Pa Lao-tši ga ni zadovoljil. Čisto naravno: Konfucij je bil poln mladostnih nakan in načrtov, hrepeneč po starih šegah in obredih, Lao-tši pa postaren človek, brez zahtev, čigar ideal je bil mirno, priprosto življenje prvotnega človeka. Pri tej priliki je Lao-tši neki rekel Konfuciju: »S čimer se ti pečaš, se opira le na zastarele vzglede. Sam ne delaš ničesar, hodiš le po poti minolosti, ne začinjaš nič novega«. Te in podobne besede so seveda osupnile mladega Konfucija, zato ni treba prav nič dvomiti o resničnosti nekega poročila, češ da ni tri dni izpregovoril niti besedice. Ločivši se od Lao-tšija, je šel dalje po svoji poti, povsod iščoč pouka, tako da je vračaje se domov bil že slaven in je imel baje čez 3000 učencev.

V tistem času so se začele politične razmere v Lu zapletati, in je prišlo na zadnje do odkritega boja med knežjo hišo in tremi sorodnimi rodovi. Zato se je Konfucij umaknil v sosednjo državo T'si, kjer se je posvetil posebno študiju godbe in si pridobil velik vpliv na tamošnjega kneza. V T'si je bival dve leti ter se vrnil potem v svojo domovino, kjer je čakal petnajst let, predno je prišel do urada, njega dostojnega. Šele, ko so se politični viharji polegli, je bil imenovan za prvega uradnika mesta Čung-tu, in je opravljal to službo s tako vestnostjo in s takimi uspehi, da je bil kmalu povišan za ministra javnih poslov, in je končno dosegel mesto prvega ministra. V tem uradu se je čutil Konfucij, ko je smel izdajati zakone in uveljavljati zlasti svoje pravniške in politične nazore, popolnoma srečnega. Po njegovem prizadevanju je bila obnovljena stara poštenost in moralnost, Konfucij sam pa je postal proslavljeni ljubljeneč ljudstva. —

Pa ta doba slave ni trajala dolgo. Razcvit države je vzbudil zavist sosednjih knezov, ki so na vse mogoče načine izkušali Konfucija odstraniti.

Poslali so vladarju države Lu v dar tudi krasnih deklet in lepih voz ter tako dosegli, da je jel zanemarjati državne posle, in Konfuciju ni preostajalo drugega kakor umakniti se z dvora. Šel je iz domovine in blodil trinajst let po tujini od kraja do kraja. Pri

tem je užil mnogo časti in slave, pa tudi mnogo zaničevanja in trpljenja.

Ko so se pa razmere v Lu zopet predrugačile, vrnil se je Konfucij l. 483. zopet v domovino, iznova pripravljen, da pomaga knezu s svetom in dejanjem. Pa zmotil se je v svojih nadejah. Knez ga je sicer sprejel s častjo in slavo, na svoje vladanje mu pa ni dovolil nikakega vpliva, tako da se je ubogi modrec odpovedal vsakršnemu javnemu delovanju in v resignaciji tiho živel, uglobivši se v študij glasbe, obredov in literature. V to dobo spada literarno delovanje Konfucijevo. Takrat je bil urednik Šu-kinga (kanonične knjige zgodovinskih listin), Ši-kinga (kanonične knjige pesmi), Li-kinga (kanonične knjige šeg in obredov), Yok-kinga (kan. knjige glasbe), Yik-kinga (kan. knjige izpremenitev) in je napisal edini svoj izvirni spis »Čün-tš'ien« (Pomlad in zima), t. j. kroniko države Lu, kjer suhoparno popisuje dogodbe 12 vladarjev te države in njih vrstnikov v sosednjih deželah.

To urejevanje starih svetih knjig je pridobilo Konfuciju slavo, njemu ima zahvaliti svoj vpliv in pomen v minolosti in sedanjosti. Še sedaj vzklikne cesar pri daritvenih slavnostih na čast Konfuciju vsake pomladi in jeseni: »O učitelj, po krepostih enak Nebu in Zemlji, čigar uk obsega minolost in sedanjost, ki si nam uredil in ostavil šest klasikov in nam izročil njih nauke za vsa pokolenja!«

Med tem so se bližali modrecu poslednji dnevi. Sluteč svoj konec, je ba je rekel enemu izmed svojih učencev: »Da država ni na pravi poti, tega je že dolgo; nihče me ne spoštuje. Ljudje Hia (I. dinastija Kitajske) so pokopani pri vzhodnih stopnicah, ljudje Čeu (III. dinastija) pri zapadnih, Yin (II. din.) je pa med obema stebroma. Nocoj se mi je sanjalo, da sedim med obema stebroma, saj spadam k ljudem Yin. V deželi ne vlada prosvetljen vladar, nihče v celi državi ne časti mene, kmalu bom umrl.« Obupan je odšel v svojo spalnico in čez teden dni umrl 26. dne, 4. meseca leta 479., star 73 let.

Njegovi učenci so ga pokopali svečanostno na severni strani ozidja mesta Kio-fu-hien in so ga objokavali tri leta. Na ukaz vladarja mu je bilo postavljeno svetišče in bile odrejene četrletne daritvene molitve. Leta 194. pred Kr. mu je ustanovnik dinastije Han sam daroval, in v prvem letu po Kr. mu je vzdal cesar Ping posmrtni častni naslov »popolni svetnik in stari učitelj K'ung-tš'«. Leta 57. so bile odrejene daritvene molitve zanj na vseh cesarskih in deželnih šolah. Od 7. stoletja je pa že splošno čaščen, in sam

cesar potuje k njegovemu grobu, kjer pred njegovo sliko trikrat poklekne.

Konfucij, kakor smo že omenili, ni napisal niti ene knjige filozofske vsebine. Njegov nauk nam je ohranjen posebno v takozvanih malih klasikih (»Lun-yü = Razgovori Konfucijevi Ta-hiok, Veliki nauk, Čung-yung, Nespremenljiva sredina, Meng-tsi).

Ideje Konfucijeve niso bile nove, revolucijske. Kar je učil, to je bila le modrost starih. »Podajem le staro in ne delam nič novega«, je rekel sam. Ker je bila njegova doba pokvarjena, je iskal sredstev za izboljšanje človeške družbe in pred vsem države, in našedši to sredstvo le v poboljšanju posameznika, si je napravil ideal plemenitega človeka »Kiün-tsi« z ozirom na samega sebe in v razmerju k drugim ljudem. Karakteristični znaki tega plemenitega človeka so tri kreposti: znanje, humanost in moštvo, s pomočjo teh ima izpolnjevati svoje dolžnosti z ozirom na vladarja, očeta, ženo, starejše brate in prijatelje.

Konfucij je veroval v prvotno popolnost človeške narave, katere reprezentant mu je bil svetnik (šing), t. j. človek, od narave absolutno popoln. Toda »Svetega človeka«, je rekel, »nisem dobil pred oči, ko bi mi prišel vsaj plemenit, menim, da bi mi bilo zadosti«.

Plemenit človek si izkuša ohraniti ravnotežje notranjosti, in da se v tem izpopolni, se uči od starih. Kaj je cilj tega izpopolnjevanja, se da posneti iz lastnih besed Konfucijevih: »Pot plemenitega človeka je četvera; K'ien (= Konfucij) ne zna dosedaj niti ene. Kar se zahteva od otroka, da bi s tem ustregel očetu, tega dosedaj gotovo ne zmore. Kar se zahteva od ministra, da bi s tem ustregel vladarju, tega dosedaj gotovo ne zmore. Kar se zahteva od mlajšega brata, da bi s tem ustregel starejšemu, tega dosedaj gotovo ne zmore. Kar se zahteva od prijateljev in tovarišev, tega dosedaj ne zmore človek, da bi to delal prvi.«¹⁾

Te besede pomenijo: Plemeniti človek deluje med ljudmi, ustreza njih zahtevam, pa tudi isto od njih zahteva; je zmeren in ima jasen pojem o razmerju med posameznimi sloji človeške družbe, pravzaprav državnega telesa. Določitev specijalnih pravil o tem razmerju tvori drugi del Konfucijevega nauka.

Razmerje žene do moža je karakterizovano po podrejenosti žene: neomožena ženska je podrejena očetu (event. najstarejšemu bratu), omožena ženska možu, vdova najstarejšemu sinu. Te podrejenosti pa ni smatrati za suženjstvo. Podrejena je namreč očetu kakor

¹⁾ Tu je izpuščeno še razmerje med možem in ženo.

ostala deca, kot soproga ima na skrbi domače gospodarstvo, (dočim mož deluje na zunaj) in kot vdova uživa obče spoštovanje.

Kar se tiče razmerja roditeljev in otrok, se more označiti kot brezpogojna vdanost otrok staršem. Vendar pa smejo otroci roditelje pokarati, ako zapazijo pri njih kaj nelepega, seveda z največjo spoštljivostjo. »Služeč očetu in materi«, je učil Konfucij, »jim izlepa prigovarjajte. In če tudi vidite, da njih srce ne posluša, jih vendar častite in jim ne kljubujte ter se ne jezite, dasi morda tudi trpite vsled tega«.

Smrt roditeljev ne pretrga dolžnosti otrok do njih. Potem morajo po starodavni šegi tri leta po njih žalovati, pri čemer je po besedah Konfucijevih »notranja žal boljša nego zunanje formalnosti«.

Tretje razmerje, ki ga je Konfucij določil, namreč spoštljivost mlajših bratov do starejših, je bilo na Kitajskem že od davna v veljavi. Tako veleva kanonična knjiga obredov Liki: »Mlajši sin in njegov mlajši brat morata služiti najstarejšemu sinu direktnega potomca, utemeljitelja rodbine, kakor tudi njegovi ženi.« — Kadar mlajši brat obogati ali doseže visok urad, mora pred starejšim bratom nastopati prav skromno in spoštljivo. Konfucij je kakor povsod, tako tudi tu svetoval zmernost in priporočal, naj imajo starejši bratje ozir na mlajše.

Zlasti je Konfucij poudarjal razmerje do prijateljev in tovarišev (zvestobo). Tako je rekel: »Kot človek ne imeti zvestobe, pa res ne vem, kako je to mogoče. Ako velik voz nima osi, ako voziček nima prečnice, kako naj se pa spravi dalje?« Zahteve tega razmerja je naglasil s temi besedami: »Imej za temelj odkritost in zvestobo; ne imej prijateljstva s temi, ki niso kakor ti sam, a če si se zmotil, ne boj se premembe, poprave« in: »Česar ne želiš, da bi storili tebi samemu, ne delaj ti drugim«.

Kar se tiče zunanjega vedenja, ima biti človek med prijatelji resen in vzdržen. Prijateljstvo je le takrat mogoče ohraniti, ako si prijatelji niso slepo zaupljivi, ali pa če si niso kar nezaupljivi. Namen prijateljstva je gmoten, ne glede na moralno korist. Zato priporoča Konfucij, da si je treba izbrati prijatelje izmed moralnih ljudi.

Pri razmerju vladarja in podanikov naglašja Konfucij pomen moralne višine vladajočega. Kajti »če je oseba vladarja poštena, gre brez ukazov, ako pa ni, nihče ukazov ne posluša, četudi jih vladar daje«.

Ko je Konfucija njegov učenec Tsí-lu vprašal zaradi državne uprave, mu je odgovoril: »Sveti jim s svojim vzgledom, uči jih dela«,

in ko je ta zahteval od mojstra nadaljnje razlage, mu je rekel: »Ne odnehavaj«!

Vladar je odgovoren za moralnost svojih podanikov: »Ko bi bil vladar pravi, bi bilo treba samo ene generacije, da bi zavládala humanost« (t. j. da bi bili ljudje takovi, kakor bi bilo treba, da so¹⁾).

Če je vladar sam kreposten, se tudi trudi, da poboljša ljudstvo po svojem vzoru, kajti »oblastvo (namreč: dobro) ima poboljševati.« Krepostni vladar smatra svojo dolžnost resno, je pravičen, velikodušen in spoštuje stare šege. On naj nastopa sijajno, ne sme pa biti zapravljiv ljudstvu v škodo. Dolžan je skrbeti ne le za gmotno blagostanje ljudstva, ampak tudi za njega izobrazbo.

Izvršujoči organi vlade, uradniki in ministri zlasti, imajo z ozirom na vladarje dolžnost »ne varati, pač pa upirati se«, to se pravi: ukaze svojih gospodov izvrševati, pa le v toliko, v kolikor so ljudstvu v prid. Ker uradniki kot posredovalci med vladarjem in ljudstvom igrajo v državi zelo važno ulogo, naj se jemljejo v urade in se naj tam povišujejo le zmožni ljudje. »Ako povišuješ ravne in odstranjuješ krive, si zmožen, da krive napraviš za ravne. Zato naj vsakdo, predno urad nastopi, prej premišluje, je li zanj ali ne.«

Dolžnost vladarjeva je, da se nasproti ministrom vede dostojno: »Vladar porablja ministra dostojno, minister pa služi vladarja vdano«.

*

S tem končujem ta kratki obris Konfucijevih nauk. Ko bi jih hotel podrobneje razlagati, bi bilo treba preložiti in tu priobčiti cele manjše kitajske klasike. Za to pa tu ni prostora in ni to niti namen tega instruktivnega članka, čitatelj pa, ki se za to stvar zanima, si bo prečítal prevode drugod.²⁾

Kar se tiče pomena, ki ga imajo nauki Konfucijevi za kitajski narod, treba konstatovati, da so se ti nauki, izšedši iz naroda, v narodu tudi trdno ukoreninili, in da je konfucianizem bil in je za ljudstvo kitajsko ne kakšna na papirju ostala filozofija, ampak pravo v kri prešlo naboženstvo.

¹⁾ Drugod se zopet definuje humaniteta: Humaniteta je v človeku tisto, kar ljubezen do sorodnikov in bližnjih povečuje na splošni princip.

²⁾ Najboljši prevodi so: *The Chinese classics. With a transl. crit. and exeget. notes, prolegomena and copious indexes by James Legge. Vol. I.: Confucian analects, the great learning, and the doctrine of the mean. I. Izdanje Oxford in London 1861, II. izd. Oxford, Clarendon Press 1893. — T'a-Hio, übers. von Reinhold von Plaenckner, Leipzig 1875. — Tchong-Yong übers. von R. v. Plaenckner. Leipzig 1878.*

In ta priprosta filozofija, priprosta pa praktična, praktična pa vznesena, je skoro 2000 let zadostovala štiristomilijonskemu narodu, ki je mirno deloval za svojo kulturo, počasi in marljivo, vedno nazaj se oziraje, dočim je za njegovimi mejami in daleč tam na zapadu žvenketalo smrtno orožje, podirali se prestoli in razpadale države, pri vsem tem se pa sestavljali nespametni in nezmisljeni, zato ker za življenje neveljavni, filozofski sistemi, samo za igračo in zabavo nekoliko duševnih sladostrastnikov.

Konfucij je hotel mirno in harmonično življenje države kakor posameznika. Njegovi nauki so se obnesli, in zato se lahko marsikaj naučimo od njega, in najsi je Kitajec, tudi mi, ki že skoro ničesar ne moremo pustiti na miru in na pravem mestu. Končujem z besedami Brandtovimi:¹⁾

»Naj se očita konfucianizmu, kar se hoče, tega se mu ne da odrekati, da je to bil njegov vpliv, ki je Kitajsko ohranil mnogih pojavov, katerih se zapadna, hitreje napredujoča kultura ni mogla ubraniti. Pojavi, kakor inkvizicija in anarhizem in proslavljanje teh žalostnih pojavov v širših slojih prebivalstva, so na Kitajskem neznan, in četudi dejanski uspehi niso vedno odgovarjali teoriji, česar pa dosedaj sploh še nikjer ni bilo, je konfucijska smer kitajske filozofije vendar razumela svojo nalogo in jo je tudi izvrševala. Sodelovala je pri reševanju vprašanj vsakdanjega življenja ter tako postala svojina vsega ljudstva in ne samo posameznih duševnih velikanov. Spričo pesimizma in cinizma, ki se ščeperi v sodobni evropski filozofiji in vpliva na življenje tako otrovno in pogubno, bi nam bilo priporočati, da bi se nekoliko več pečali s priprosto modrostjo starih Kitajcev, kajti to bi na nas učinkovalo gotovo le pomirjujoče in blagodejno.«

(Dalje prih.)

¹⁾ M. v. Brandt, Die chinesische Philosophie und der Staats-Confucianismus. Stuttgart 1898. str. 96.—97.

Vihra vije . . .

Vihra vije nad menoj,
in šibi se vitko drevje,
poka, prasketa vejevje,
in vrše vrhovi hoj.

Naj buči, vihrá vihar!
Ah, tu v prsih hujši moji
so pekočih strasti boji,
ki ne vtihnejo nikdar.

C. G.

Voditelji kitajskega duševnega življenja.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal Přemysl Hájek (Berlin).

(Nadaljevanje.)

II. Meng - tsī.

burnih časih, ki so nastali po Konfucijevi smrti, so prišli njegovi nauki ob vso veljavo. Zmotnje so se zagnezdile tako na vladarskih prestolih kakor tudi v kitajski filozofiji. Pustolovci so prišli do vlade, pustolovci so razširjali svoje ekscentrične nauke ter izpodkopavali Konfucijevo avtoriteto. Pa v tej dobi se je narodil velikega misleca dostojni in krepki bojevnik Meng - tsī, ki je iznova dvignil zastavo mojstrovih naukov, jo branil proti napadovalcem in jo tudi ubranil.

Meng-tsī (latinizovano Mencius) se je rodil leta 371. pr. Kr. kot potomec ene izmed onih treh knežjih rodbin, ki so se za Konfucija v Lu borile za nadvlado, takrat (ko se je Meng-tsī rodil) pa so bile obubožale.

Očeta je izgubil kmalu, in vzgojo otroka je prevzela mati Čang, ki v spominu kitajskega naroda še sedaj živi kot vzor matere. Prejemši od nje dobro predizobrazbo, se je vdal študiju starih knjig — zlasti s Knjigo pesmi in s Knjigo zgodovinskih izvestij se je baje marljivo pečal — se oklenil z vso dušo Konfucijevih naukov ter se odločil, braniti jih proti novim ukom.

Vse njegovo nadaljnje življenje je takorekoč kopija življenja mojstrovega. Kmalu je začel tudi sam nastopati kot učitelj in je zbral okrog sebe množico učencev, ki so ga bržkone gmotno podpirali. Ko je pa prekoračil štirideseto leto, se je odpotil kakor Konfucij v sosednje dežele, da bi pridobil tamošnjega vladarja za uresničenje svojih filozofsko-političnih idej.

Politične razmere na Kitajskem so bile v oni dobi zelo klavrne. Cesar je bil le senca vladarja in, posamezni knezi, ovladovani od slabih svetovalcev, so živeli v večnem medsebojnem prepiru. Čisto naravno torej, da je Meng-tsījevo delovanje zadelo na nepremagljive ovire, in da njegov trud ni dosegel namena. Končno po dolgem brezuspešnem blodenju se je vrnil, varan v svojih nadejeh, leta 309. v Lu, kjer je

živel še 20 let, in se posvetil v krogu svojih prijateljev in učencev spisovanju svojega dela.¹⁾

Umrl je leta 289. pr. Kr., pozabljen od vseh, razen najbližjih znancev. Leta 135. so ga kitajski učenjaki uvrstili med klasike in mu odkazali prvo mesto za Konfucijem. Toda šele čez 1300 let je bil javno priznan in mu je bilo določeno dostojno mesto v Konfucijevih templjih. Danes je Meng-tsi ljubljenec kitajskega naroda. Že mali otroci se ga uče na pamet v šolah, tako da so njegovi nauki prešli Kitajcem v meso in kri, in da so njih politični nazori pravzaprav nazori Meng-tsijevi.

Kar se tiče vsebine in obsega Meng-tsijevega učenja, je Meng-tsi s Konfucijem precej v takem razmerju kakor Platon k Sokratu. Meng-tsi je ortodoksni učenec Konfucija, pa njegova filozofija je sistematičnejša in obsežnejša nego mojstrova in tudi bojevitejša — ker namerjena proti nekonfucijanskim filozofom, skeptikom, cinikom in socialistom.

Ker je glavno človek v svojem razmerju do človeške družbe (države) predmet te filozofije, se lahko reče, da je to nauk o državi (Staatsweisheit, political philosophy), zgrajen na etičnih principih, katerih filozofski temelj je nauk o človeški naravi.

Po Meng-tsiju imajo vsi ljudje isto naravo (Wesensnatur): »Vse stvari iste vrste so si med seboj podobne, zakaj naj bi torej dvomili o tem glede človeka«. In nadalje pojasnjuje: »Kaj imajo torej vsa srca skupnega? So to ideje in pravičnost«. Svetniki (svetnik = ideal človeka) se razlikujejo od drugih ljudi le po tem, da ono »skupno« prej pojmi. Narava človeka se pojavlja v njegovem srcu (= duši), ki je središče duševnega življenja. Vsi ljudje imajo usmiljeno (sočutno), sramežljivo, rahločutno in vestno srce, (the feeling of commiseration, the f. of shame and dislike, the f. of modesty and complaisance, the feeling of approving and disapproving); kdor ga nima, ta po Meng-tsiju ni človek. To so temelji moralnih čutov, kajti »srce

¹⁾ Knjiga Meng-tsijeva, po avtorju imenovana Meng-tsi, je najbolje prevedena na angleški jezik: *The Chinese Classics with a transl. etc. by James Legge. Vol. II. The Works of Mencius. Hongkong-London 1861; 2. izdaja Oxford, Clarendon Press 1895.* Na francoski jezik je preložena v: *Confucius et Mencius Les quatre Livres de philosophie morale et politique de la Chine, traduits par M. G. Pauthier. Paris, Charpentier 1862.* Na nemški jezik je preložen največji del Meng-tsija v: *Ernst Faber, Eine Staatslehre auf ethischer Grundlage oder Lehrbegriff des chinesischen Philosophen Mencius. Elberfeld 1877.* Poslednje je prevedeno tudi na angleščino od A. B. Hutchinsona pod naslovom »*The Mind of Mencius or etc.*« London. Trübner & Co. 1882.

usmiljenosti (sočutnosti) je kal humanitete, srce sramežljivosti kal dostojnosti in srce vestnosti kal modrosti.« Da si iz teh kali vzgojimo kreposti, moramo čuvati srce »želja po uživanju zunanjih stvari« in se izobraževati. In cilj tega izobraževanja ni nič drugega kakor samospoznanje. »Namen študija in preiskovanja ne obstoji v ničemer drugem, kakor edino le v tem, da iščemo svoje zablodelo srce«.

Meng-tsi se ne zadovoljuje samo s preiskovanjem človeške duše, ampak gre dalje in opazuje razmerje človeka do Neba (t'ien). Kakor je Nebo vzrok vseh vzrokov, tako izhajajo tudi duševne zmožnosti iz njega, ono plačuje dobro in kaznuje zlo. Svoje dolžnosti do Neba izpolnjuje človek, če »kroti svoje srce in vzgaja svojo naravo«. A »kdor je spoznal svoje srce, pozna svoje bistvo; poznaš li bistvo, poznaš tudi Nebo«. Do te velike ideje sta dospela skoro v isti dobi na tako oddaljenih krajih zemlje dva filozofa, sinova čisto različnih plemen: Grk Sokrat na Zapadu in Kitajec Meng-tsi na Vzhodu.

Vesoljni svet je po nazorih Meng-tsijevih urejevan po enotnem, splošnem, generalnem zakonu, imenovanem tao. Glede na človeka pojavlja se »tao« posebno v štirih temeljnih krepostih: modrosti, humanosti, pravičnosti in nramnosti (moralnosti) ter v petih človeških razmerjih: očeta in otrok, moža in žene, bratov in prijateljev, vladarja in ministrov (uradnikov).

Obseg modrosti je uresničevanje humanitete in pravice. Ni, da bi moralo in tudi ne sme biti to golo mnogoznanje (Vielwisererei), modrost je v svojem obsegu lahko omejena in ima lahko za svoj cilj le najbližje stvari »Celó modrost Yao-va in Sun'ova ni obsegala vseh stvari, temveč je šla pred vsem na to, po čemer nimamo najprej stremeti«. Prava modrost je torej vedno praktičnega značaja.

H u m a n o s t je branil Meng-tsi proti takrat razširjevanim naukom sensualizma in socializma: »Pri sensualizmu se vrti vse okrog »jaz«-a, tu se ne priznava nobenega drugega gospoda (avtoritete), pri socializmu pa velja »splošna ljubezen«, tu prenehajo vse razlike, celo naravne.« Točne definicije pojma humanosti nam Meng-tsi ne podaje, loči jo pa strogo od sinovske pietete: »Plemenit človek ljubi kreature (stvarstvo), pa ne izvršuje proti njim humanitete, proti ljudstvu izvršuje humaniteto, pa ni do njega zaupljiv; zaupljiv je le do roditeljev, človekoljuben do ljudstva in ljubezniv do stvarstva.«

P r a v i č n o s t čisla Meng-tsi bolj nego življenje. Lepe so njegove besede: Rad jem ribe, pa tudi medvedje tace jem rad; če obojega

hkratu ne morem dobiti, pustim ribo in si vzamem medvedjo taco. — Življenje tudi ljubim in pravičnost tudi; če obojega hkratu ne morem dobiti, pustim življenje in si vzamem pravičnost. Življenje tudi spada k temu, česar si jaz želim, pa med tem, kar si jaz želim, so še večje stvari nego življenje, zato si ga (življenje) nočem pridobiti s podlostjo.

Kar se tiče n r a v n o s t i (moralnosti) pravi Meng-tsi: »Kdor ima nprav (Sitte), časti druge«. Pa, dasi ji pripisuje veliko važnost, mu ni neznano, da je nprav lahko dobra ali slaba: »Nravi, ki je nenrav, pravičnosti, ki je nepravičnost, ne izvršuje velik človek«.

Nauk o človeških razmerjih je prevzel Meng-tsi od svojega mojstra Konfucija, zato ni treba posameznosti obširneje razlagati. Tem več je pa povedati o Meng-tsijevem nauku o državi, kar tvori jedro njegovih ukov.

Namen države ni samo povzdignjenje gmotnega blagostanja državljanov, ampak tudi duševnega. »Ljudje imajo eno konsekvenco: zadostna hrana, topla obleka, udobno stanovanje brez (etične) izobrazbe jih približuje živini.« Najboljše izobraževanje ljudstva pa je dober vzgled najvišjih dostojanstvenikov države. »Če je vladar človekoljuben, je vsakdo človekoljuben, če je vladar pravičen, je vsakdo pravičen«. Izobrazba ljudstva je naravnost nujno potrebna za obstanek države: »Če država nima veliko gradov in trdnjav, obilo orožja in branil, ni to nikakšna nesreča; če si ni razširila polja in ne nakopičila blaga, ni to nikakšna škoda. Če pa višji nimajo moralnosti, nižji ne izobrazbe, pa se dvigne uporno ljudstvo, in polom ni daleč«.

Specijalno se vrši vzgoja v peteri smeri: »Plemenit človek poučuje na petero načinov: 1) na nekatere vpliva kakor pohleven dežek ob pravem času, 2) pri nekaterih izpopolnjuje kreposti, 3) pri nekaterih razvija zmožnosti do razcvita, 4) pri nekaterih odgovarja na vprašanja, 5) nekatere poplemenituje posebno.«

Država je mogočna, če je sama na sebi, po svojih členih, v moralni harmoniji močna. Potem je ne more razdejati zunanje nasilje: »Človek se mora najprej sam onečastiti, potem ga šele drugi, rodbina se mora najprej sama uničiti, potem jo šele drugi, država se mora najprej sama razmesariti, potem jo šele drugi«. Drugod zopet pravi: »Narod se ne obvaruje z obmejnimi nasipi, država se ne obrani s strmimi gorami in soteskami in si ne pridobi ugleda z orožjem. Kdor je moralni svetovni zakon (tao) našel, temu pomagajo mnogi, kdor ga pa je izgubil, temu jih pomaga malo.«

Vojski je Meng-tsi odločen nasprotnik (»Vojska je sploh zavrgljiva«) in zahteva politiko miru. Agresivna vojska mu ni nič drugega kakor pobijanje ljudi: »Če se bojujejo za zemljo, pokrivajo ubiti plano polje, če se bojujejo za mesto, napolnjujejo pobiti mesto. To ima v mislih rek: ,deželo braniti, človeško kri piti' — zločin, za katerega je smrt še premila kazen. Dobre bojnike naj zadene najhujša kazen, takoj za temi one, ki vladarje aliirajo (za vojsko), nato pa one, ki povečujejo goličave in obremenjujejo ljudstvo z neobdelano deželo.«

Največje blagostanje države je sloga njegovih elementov, harmonija nižjih in višjih. Da se ta ohrani, morajo vsi živeti tako, da imajo ta princip pred očmi, kajti: »Če zgoraj ni nobenega ideala (tao) v svrhu preskušnje, spodaj nobenega zakona v svrhu spoštovanja, dvor ne veruje tau, rokodelec ne veruje meri, plemenitnik se pregrešuje zoper pravičnost, priprosti človek zoper kazenske zakone. Da se mesto (država) dalje vzdrži, je le srečen slučaj.«

(Konec prih.)

Kako je mrtev ta jesenski dan . . .

Kako je mrtev ta jesenski dan,
kako je prazna, tožna ta ravan!
Črez njo hrumeč viharji ne vihrajo,
črez njo šušteč zefirji ne pihljajo,
nad njo ne lomi v gromu se nebo,
nad njo ne sije solnčece ljubo.
Ah, solnce jasno, vihre črne spe,
in blede té megle srce moré . . .

In to življenje mrtvo se mi zdi.
Za uro ura leno se vrsti . . .
Nesreč viharji dni mi ne kalijo,
veselja žarki vanje ne žarijo.
Tišina . . . mir . . . Nad poljem vse molči . . .
Ni solnčnih žarkov, vihre, gromov ni.
Ah, solnce jasno, vihre črne spe,
in blede té megle srce moré . . .

Ivo Šorli.

Voditelji kitajskega duševnega življenja.

Za »Ljubljanski Zvon« napisal Přemysl Hájek (Berlin).

(Konec.)

Lao - tsí.

Življenje tretjega velikega filozofa - metafizika kitajskega je zagaljeno s plaščem naivnih legend in povesti. Edini zanesljivi vir njegovega životopisa je nekoliko vrstic, ki jih je ustanovitelju taoïsma v svoji zgodovini posvetil kitajski Herodot, Sze-ma ts'ien (II. stol. pr. Kr.).

Od tam vemo, da je bil Lao-tsí porojen l. 604. pr. Kr. v v Čü-ženu v sedanjem Ho-nanu. Izhajal je iz roda Li, njegovo lastno ime je bilo Êrh, posmrtni naslov Po-yang, priimek pa Tan. Ko se je bil izšolal, je postal knjižničar državnega arhiva v Ču. Tja je prišel k njemu tudi Konfucij, da bi se pri njem poučil o obredih. Lao-tsí mu je baje odgovoril: »Ljudje, ki o njih govoriš, gospod, so kakor njih kosti, umrljivi in razpadajoči v prah. Edino njih besede ostanejo. Dokler je čas ugoden za modreca, je spoštovan, kakor hitro se pa doba obrne, je utrzan kakor cvetlica in blodi okrog. Slišal sem, da dober trgovec taji svoje bogastvo, kakor da je ubožen. Modrec dovršene kreposti se dela, kakor bi ničesar ne vedel. Ne delaj se, gospod, tako ponosnega, opusti svoje premnoge želje, hrepenenja in pretirane načrte. Vse to ne more ti koristiti, o gospod. To je vse, kar ti morem reči, in to je vse.«

Konfucij je nato odšel, in ko so ga učenci vprašali, o čem se je razgovarjal z Lao-tsíjem, jim je rekel: »Vem, da znajo ptiči letati, vem, da znajo ribe plavati, vem, da znajo divje živali dirjati. Kdor dirja, lahko pade v jamo, kdor plava, lahko zajde v mrežo, kdor leta, ga lahko doleti puščica. Ne vem pa, kako more zmaj prodirati zrak in oblake, kadar leti k nebesom. Danes sem videl Lao-tsíja: ta je kakor tak zmaj!« Lao-tsí je bival dolgo v Ču. Ko je pa dinastija te države začela propadati, je odšel na mejo države. Mejni stražnik, po imenu Yin-hi, mu je baje rekel: »Ker si se odločil živeti v samoti, prosim te, napiši knjigo zame.« In Lao-tsí mu je tu baje napisal svoj Tao-tek-king. »Ne ve se, kje je umrl.« S tem končuje zgodovina svoje lakonično poročilo o Lao-tsíju.

Lao-tsijevi nauki so obseženi v njegovi knjigi Tao - tek - king ¹⁾ (knjiga o Tao-u in kreposti). Ideja njegove metafizike se suče okoli besede »tao«, ki je splošen terminus in se ne da omejiti na določen pomen. Skoro vsak prevajalec pojasnjuje drugače to besedo, tako n. pr. jo prevaja Abel Rémusat z besedo Λογος; v trojnem pomenu: 1) Souverain Être, 2) Raison, 3) Parole; St. Julien z: Voie; J. Legge z: Methode; Ch. de Harlez z: Une intelligence éternelle et infinie, productrice des êtres qu'elle illumine; Victor von Strauss z: Gott; Fr. Balfour s Platonovim: αὐτὸ τὸ αὐτό, z »Nature«, kot aktivnim principom vesoljstva, — P. Carus z: Reason, itd. Najbolje je, da se pusti i v prevodu kitajski: Tao. Lao-tsijev Tao je princip absolutne resnice in je hkratu izvor vseh stvari in vesoljnega sveta. Bil je v začetku, je večni in neizpremenljiv, nematerijalen in nepojmljiv. Z besedami v resnici svetopisemske priprostosti in globokosti začenja Tao-tek-king: »Tao, ki se da realizovati (utelesiti), ni večni Tao: ime, ki se da izreči, ni večno ime. Tao brez imena je početek neba in zemlje, Tao z imenom je mati deset tisoč (vseh) stvari. Ker od nekdanja želja, vidimo v tem njegovo duhovnost (essence spirituelle), ker ima od nekdanja želje, vidimo v tem njegove meje (omejenost). Te dve reči imata isti izvor, pa razna imena. Ta istost se imenuje misterium misterijev, vrata vse duhovnosti.« Tao je torej nepojmljiv in brez želja, dokler ne proizvaja. A v zvezi absolutnosti in produktivnosti je ravno oni »misterij misterijev«. Druga svojstva Tao-a: »Gledamo ga, in ga ne vidimo; imenujemo ga: »Nepojmljivi« (ji). Poslušamo ga, pa ga ne slišimo: imenujemo ga »Neslišni« (hi). Dotakniti se ga hočemo, pa ga ne moremo doseči: imenujemo ga »Neskončno subtilni« (wei). Ta tri svojstva se ne dajo pojasniti posamezno (vsako zase), in zato jih pojмимо kot eno samo celoto.«²⁾

¹⁾ Najboljši prevodi so: nemški »Laò-tsè's Taò-tě king aus dem Chin. ins D. übertr., eingel. und comm. von Viktor von Strauss. Leipzig 1870«; angleški »The sacred Books of China: The Texts of taoism transl. by James Legge I. Oxford 1891«; francoski »Tectes Táoistes trad. des originaux chinois et commentés par Ch. de Harlez Paris 1891« (Annales du Musée Guimet TXX.). Najboljša izdaja evropska je »Lao-tze's Tao-tek-king chinese — english with introd., translit. and notes by Dr. Paul Carus Chicago 1898«.

²⁾ V besedah ji — hi — wei je videl Abel Rémusat (Mémoire sur la vie et les ouvrages de Lao-Tsen etc. Paris 1823) transkripcijo hebrejskega tetragrama (Je-ho wah). Tega mnenja se je držal v svojem prevodu Strauss; današnji veruje v to le še Dr. J. Edkins, znamenit sinolog, pa le preveč fantast. (Ta dokazuje n. pr. tudi sorodnost kitajskih in mandžuskih besed z grškimi!) Najboljši protidokaz je Gabelentzev: wei se je prvotno, v starem jeziku dobe Lao-tsijevc, glasilo mwei.

Tao je neskončen: »Če gremo proti njemu, ne vidimo njegovega prvega dela; če gremo za njim, ne vidimo njegovega zadnjega dela«. Tao je večni, starejši nego Bog: »Ali se je Tao kdaj začel? Ima začetek? Nikakor; on je večni; on je praoče vseh bitij, eksistuje od vekov, je bil pred onim Bogom, katerega kličejo Kitajci.«

Tao obseza v sebi vsa bitja, katera je splodil, je »duh dolin« ker, neviden kakor one, obsega v sebi bitja.

Na kak način so se rodila in se rodevajo iz Tao-a bitja, Lao-tsi določno ne pove. Pravi le: »Tao je splodil En o, En o je splodilo Dve; Dve je splodilo Tri; Tri je splodilo vse stvari«. Ta izrek razlagajo kitajski komentatorji tako:

»En o je sama manifestacija Tao-a na zunaj. Dve sta dva principa sveta, Yin-č'i, pasivni in inferiorni princip, ter Yang-č'i, aktivni in superiorni element (sicer: ženski in moški princip vesoljstva). Tri sta prejšnja dva principa s principom harmonije med bitji vred, ali En o in Dve skupaj. Vsa bitja — izimši nebo in zemljo, ki jih Tao plodi, so minljiva in se vračajo zopet v svoj izvor, v Tao: »Vsa bitja se vračajo v Tao, kakor se izlivajo potoki v reke in reke v morje.«

Tao pa bitja ne samo plodi, ampak jih tudi živi, daje jim vzrast, hrani jih in jih izpopolnjuje s posredovanjem zemlje in neba.

To je v kratkih besedah temna ontologija Lao-tsijeva, ki ima v filozofskih sistemih Zapada toliko analogij. N. pr. év Platonovo, ki ni niti νοῦς niti νοητόν, Spinozzova substanca (»per substantiam intelligo id, quod in se est et per se concipitur, hoc est id, cuius conceptus non indiget conceptu alterius rei, a qua formari debeat«), zlasti pa Schellingova Weltseele, princip, ki svet organizuje v sistem. Veliko jasnejša je Lao-tsijeva etika. Sin praktičnega kitajskega naroda se pri vsej svoji metafiziki tu ne more zatajiti.

Morala Lao-tsijeva je osnovana v bistvu na treh principih: na svobodni volji človeški, na veri v prvotno dobroto (popolnost) človeške narave in na absolutni dovršenosti Tao-a kot najvišjega ideala in vzora vseh bitij.

Tao je sicer stvarnik in vladar bitij, toda voljo jim prepušča svobodno.

Človek se rodi z dobro naravo, prav tako kakor so prvotni ljudje poznali samo krepost, ne da bi se tega zavedali. Šele strasti so vzbudile v človeku hrepenenje po čutnih (sinnlich) stvareh, in s tem je bilo stanje blaženega miru pretrgano. Narodile so napake, zlo, in vsled tega se je ljudstvo zavedelo, kaj je krepost in dobro.

Da bi se mogel človek zopet povrniti v prvotno blaženo stanje, treba je, da se brani proti strastem in da jih zatira, po vzgledu Tao-a, svojega voditelja in najvišjega ideala dobra.¹⁾

Vrnitev v Tao po stopnjah kreposti je cilj moralnega življenja: »Poslednji zmisel vseh kreposti je posnemanje Tao-a. Neskončni Tao je dober in usmiljen, ljubi vsa bitja brez razlike, jih hrani, preživlja, povečuje in podpira, čuva ljudi, dviga padle in jim pomaga k povrnitvi: on je zavetišče vseh.«

Tao dela to brez interesa, to se pravi, ne išče slave in koristi zase, ker je neprestano sam v sebi pokojen, je v »wu-wei« (= neravnanje, ne-izvrševanje).

In ravno po tej pasivnosti se tudi odlikuje modri in popolni človek, svetnik, med drugimi. »Vrniti se v svoj izvor, to je = počivati. Počivati, to je = ulogo izpolniti. Ulogo izpolniti, to je: večn biti. Kdor pozna večno, je vseobsegljiv; vseobsegljiv — torej pravičen; pravičen — torej kralj; kralj — torej nebeški: in kot nebeški doseza Tao-a.« »Kdor se je posvetil učenju, narašča (njegova vednost) od dne do dne; kdor se je posvetil Tao-u, pomanjšuje se (njegovo delovanje). Pomanjšuje se, pomanjšuje, dokler ne pride do ,Ne-delanja'; do ,Ne-delanja' in vendar ni nedelaven.«

Lao-tšjjevo »wu-wei« torej ni absolutna nedelavnost, budistiški kvietizem, ampak prej reduciranje zunanje aktivnosti, uenostavljenje življenja, stanje zadovoljnosti s tem, kar je. Neprenehoma kliče mojster: »Nikomur ne bodi njegovo bivališče tesno, nikomur ne bodi njegovo življenje omejeno!«

Modri človek ne išče časti in slave, temveč živi priprosto in tiho. Zavedajoč se svoje vzvišenosti, se ponižuje, kajti bitja so sedaj spredaj, sedaj zadaj, so sedaj vroča, sedaj mrzla, sedaj močna, pa zopet slaba, se dvigajo, pa zopet padajo, zato se sveti človek čuva prehitavanja drugih, se čuva poviševanja nad druge, se čuva velikačenja«. Tudi v tem gre namreč za svojim idealom, o katerem se pravi: »Vse stvari prodirajoč je Veliki Tao! Najdeš ga lahko na levi, kakor na desni. Vse stvari so odvisne od njega glede svojega življenja, ki jim ga daje in ne vzkračuje. Ljubeznipolno preživlja vse stvari in se jim ne kaže gospoda: ker je vedno brez želja, ga lahko imenujemo Malega. Vse stvari se vračajo nanj, a on se jim ne kaže gospoda: imenujemo ga lahko Velikega. Zato se sveti človek nikdar ne dela velikega in si zato lahko izpopolni svojo velikost.«

¹⁾ Primeri Platonovo najvišjo idejo dobra, ki je μέγιστον μᾶθημα, stoji še nad idejo sotnosti (des Seins) in je obenem tudi stvarnik sveta (δημιουργός).

S svojimi dobrimi lastnostmi: priprostostjo, zmernostjo, pravičnostjo, dobrodušnostjo in potrpežljivostjo se modri človek ne ponaša: »V resnici popolni, je kakor nepopolni, toda delo njegovo je neminljivo. V resnici polni, je kakor prazen, toda delo njegovo se nikdar ne izčrpa. V resnici ravni, je kakor zakrivljen, v resnici modri, je kakor neumen, v resnici zgovorni, je kakor nem. Gibanje premaga mraz, pokoj premaga vročino. Čistoča in pokoj sta merilo sveta.«

Vsevladajoči pokoj opisuje Lao-tsi v vedno novih prilikah. Tako n. pr. primerja modreca (= vedno: sveti človek) vodi, ki ni na svetu nič bolj mehkega in bolj šibkega od nje, in vendar ni na svetu nič tako trdega in tako močnega, kar bi jo moglo premagati; »slabo premaguje močno, mehko premaguje trdo.«

Ne kaže tu naštevati vse specialnih kreposti, ki jih naš modrec priporoča in oznanjuje. Le na dve stvari bi še rad opozoril.

»Ravnati je ne-ravnati, delati je ne-delati, užitek je neužitek, veliko je majhno, mnogo je malo. Povračujte sovraštvo z dobrimi deli. Loti se težkega v lahkem, delaj veliko v malem, kajti najtežje reči se začenjajo z lahkim, največje stvari se začenjajo z malim. Zato sveti človek nikdar ne dela velikega in prav zato lahko velike stvari izvrši.«

Te besede, s katerimi se Lao-tsi bori proti velikaštvu, površnosti in lahkomišelnosti, in v katerih visoko ceni delo, četudi drobno, pa skrbno, naporno in brez pričakovanja plačila, so gotovo presemetljive tudi za modernega človeka.

Končno je treba še pripomniti, da se Tao-tsi pri vsej svoji mistiki prav nič ne briga za življenje onkraj groba. Edina sankcija njegove moralke je vrnitev v Tao, o plačilu ali kazni po smrti ni v Tao-tek-kingu niti besedice: »Da, celo klicati k Tao-u in častiti njegovo moč, ni zapoved, ampak je vedno le spontano.« Na to, kar je bilo na dalekem Zapadu — namreč plačilo po smrti — vedno steber vere, na tak nauk na Vzhodu, pri tako praktičnem narodu, kakor so Kitajci, sploh niti mislili niso.

Kakor drugi kitajski filozofi, se tudi Lao-tsi ni ogibal politiki, in ne majhen del Tao-tek-kinga obsega pravila za dobro vladanje.

Temelj politiki je isti kakor temelj moralki: Posnemati se mora Tao. Ko bi se vladarji držali tega, podvrgli bi si kmalu vse, »vsa bitja bi se jim klanjala sama od sebe, nebo in zemlja bi se spojila in bi rosila dobrodejno vlago, ljudstvo bi bilo pravično brez ukazov samo od sebe.«

Lao-tsi je tudi v politiki »laudator temporis acti.« On veruje, da je bilo v starih časih razmerje med ljudstvom in vladarjem boljše. »Takrat je ljudstvo vedelo, da ima vladarja nad seboj, toda teže njegove vlade ni čutilo. Nasledniki starih vladarjev so bili dobrotljivi, zato so jih ljudje hvalili in ljubili, poznejših so se jih bali in nazadnje so svoje vladarje sovražili. Tako se da slediti počasno propadanje do nove dobe, in le za najstarejših vladarjev je ljudstvo lahko reklo o sebi: mi smo svobodni. Prepustimo torej vse svobodnemu razvoju, vrnimo se še v ono otroško nevednost. Kajti že to, da se ljudstvo zaveda svojih dolžnosti, svojih pravic, dobrih нравov, da, tudi zvestoba podanikov sama — je že znamenje propadanja. Zato: Stran s svetostjo, stran z modrostjo, in blagor narodov se bo postoteril. Stran s humanostjo, stran s pravičnostjo: in ljudstvo se bo vrnilo v otroško pieteto in ljubezen. Odložite zvižčnost, v stran s koristolovstvom: in tatov in roparjev ne bo več!«

Krotenje strasti v ljudstvu je najboljše sredstvo, da si pridobi država mir in moč: »Ne preveč čislati modrecev, to občuva ljudstvo zavistnosti. Ne preveč čislati težko pridobljenega imetka, to občuva ljudstvo tatinstva. Ne iskati tega, po čemer hrepenimo in kar ne pomirja srca. Zato sveti človek, kateri vlada, izpraznjuje svoje srce, napolnjuje svojo notranjost, slabi svojo voljo, krepi svoj tilnik. On dela vedno tako, da ljudstvo nič slabega ne spozna in da po ničemer ne hrepeni, on dela tako, da se ti, ki znajo, ne drznejo tega storiti.«

Popolnoma umevno in čisto v soglasju z vsemi njegovimi nazori je Lao-tsijevo stališče glede vojske. Nekoliko izrekov iz Tao-tekinga nam dovolj pojasni njegov odločni odpor proti orožju in vojnemu nasilju: »Čim več ostrih orodij ima ljudstvo, tem bolj je zemlja (dežela) vznemirjevana. Kdor druge premaga, ima moč, kdor se be premaga, je srčan. Kdor ima Tao za svetovalca pri vladanju, ne čini državi nasilja z orožjem. Kajti tako dejanje se često vrača (sc. k provzročitelju). Kjer so taborile vojne čete, raste osat in trnje. Po velikih vojskah pridejo gotovo leta bede. Dobri zmaguje z dobrim, in s tem mu je zadosti, on si ne upa delati nasilja. On zmaguje, pa ni ošaben, zmaguje, a ne triumfuje, zmaguje, pa se ne povišuje, ne more drugače kakor da zmaguje; zmaguje, a ne nasiljuje. Orožje je orodje nesreče, nikakor pa ne orodje modrega. Če se ne more (modrec) izogniti nujnosti, da ga rabi (orožje), mu je vendar mir največje blago. On zmaguje, pa nerad, Kdor je mnogo ljudi usmrtil, naj jih objokuje z bolestjo in sožaljem. Kdor je v bitvi zmagal, temu bodi dan zmage praznik žalosti.« Množica citatov in

razdraženi ton njih vsebine dokazuje, kako se je Lao-tsi za stvar zanimal in kako nevarnost je videl v vojski za svoj cilj »wu wei«, pokoj, mir.

Na koncu stoj tu še slika države, kakršna je bila Lao-tsiju ideal: »Majhne dežele majhen narod, če ima tudi orožja samo za deset ljudi, naj niti tega ne uporablja; ljudstvo naj ne umira, in vendar se mu ni treba seliti v tujino; če ima oklepov in orožja, naj se ne sili, da se jih dotika, naj plete vrvi in jih uporablja¹⁾, pa mu bode jed sladka, obleka krasna, bivališče udobno, njegove šege prijetne. Sosednje zemlje se vidijo, glasovi kokoši od tam se slišijo, in vendar doživi ljudstvo visoko starost, ne da bi šlo v drugo deželo, ker je zadovoljno s svojo.«

*

Lao-tsi je spekulativni, Konfucij pa praktični duh kitajskega naroda. Dve obliki intelektualnega življenja reprezentujeta. Toda narod tako pozitiven in utilitaren, kakor so Kitajci, se je naravno poprijel bolj ukov Konfucijevih nego abstraktnih in mističnih meditacij Lao-tsijevih. Najbližji učenci mojstrovi, Liet-tsi, Hon-fei-tsi, Čuang-tsi in Hot-kun-tsi so še ohranili nauke velikega metafizika čiste. Toda pozneje je nerazumljena mistika njegova dala povod k praznoverju, taoizem je propadal čimdalje bolj, dokler ni postal to, kar je danes: sekta bedakov ali pa prekanjencev, ki vzbuja usmiljenje ali pa zaničevanje, kakor v zasmeh mojstrovih besed: »Kar kdo dobro postavi, ne more biti porušeno.«

(Iz češkega rokopisa prevedel K. Schweiger.)

¹⁾ Namreč namesto pisanja. Tudi stari Perzi in Peruanci so upotrebljali vozle na vrvicah namesto pisanja, in še sedaj je to v rabi pri narodih v južnem morju.

Moje gosli.

Prah pokrila je moje gosli,
strune so popokale,
ki so tolikrat vriskale,
tolikrat mi jokale.

Prsti so odreveneli,
ki vodili so mi lok,
v goslih pokopana spita
ples poskočni, sladki jok . . .

Ko dospe polnočna ura,
pa mrličji se zbudé,
v tihi se skrivnostni pesmi
moje gosli oglasé.

Kakor zbor otrok ob grobu,
ki vanj druga devajo,
moje gosli v nočnih urah
zapuščene pevajo . . .

E. Gangl.